

**Programma AIV-conferentie over
Universaliteit van de Rechten van de Mens
in een Veranderende Wereld**

Datum: Donderdag 3 december 2009

Locatie: Plenaire Vergaderzaal Eerste Kamer

Ochtend

Voorzitter: Prof.dr. W.J.M. van Genugten, voorzitter Commissie Mensenrechten AIV

9.30 uur: Ontvangst

10.00 uur: Welkom door de voorzitter van de Eerste Kamer, drs. P.R.H.M. van der Linden

10.05 uur: Opening door de voorzitter van de AIV, mr. F. Korthals Altes
Inleiding door prof.dr. W.J.M. van Genugten

10.15 uur: Toespraak van mr. A.P. Hamburger, Mensenrechtenambassadeur

11.00 uur: Koffie / thee

11.15 uur: Toespraak van prof. A.A. An-Na'im, Hoogleraar rechten Emory University (Atlanta), voormalig directeur Human Rights Watch Africa, gespecialiseerd in internationaal recht en de islam

Coreferent: prof.mr. C. Flinterman, covoorzitter van de Commissie Universaliteit Mensenrechten van de AIV en lid CEDAW comité

12.30 uur: Debat met de zaal

13.00 uur: Lunch

Middag

Voorzitter: Mw. mr. L.Y. Gonçalves-Ho Kang You, lid AIV

14.15 uur: Toespraak van prof.dr. R.M.G.E. Foqué, Hoogleraar rechtsfilosofie en rechtstheorie Katholieke Universiteit Leuven en Erasmus Universiteit Rotterdam

Coreferent: mw. mr. H.M. Verrijn Stuart, vicevoorzitter Commissie Mensenrechten AIV

15.30 uur: Koffie / thee

15.45 uur: Toespraak van mw. drs. F. Karimi, algemeen directeur Oxfam Novib

16.30 uur: Debat met de zaal

17.00 uur: Afsluiting door mr. F. Korthals Altes
Aansluitend receptie

Verslag AIV-themadag

‘Universaliteit van de Rechten van de Mens in een Veranderende Wereld’

3 december 2009, Den Haag

Ochtend

Tijdens het ochtendgedeelte wordt de themadag voorgezeten door prof.dr. W.J.M. van Genugten, vicevoorzitter van de AIV en voorzitter van de Commissie Mensenrechten.

Drs. P.R.H.M. van der Linden (voorzitter Eerste Kamer)

De heer Van der Linden geeft aan dat de Eerste Kamer de AIV een warm hart toedraagt. Hij gaat vervolgens in op het belang van de Raad van Europa voor het mensenrechtendebat in Europa. In 2008 stond de Raad van Europa centraal op het AIV-symposium over de relatie EU-Rusland. De Raad van Europa is ook van groot belang voor de universaliteit van mensenrechten.

Met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon wordt de EU steeds meer een waargemeenschap, die hopelijk zal toetreden tot het EVRM en een betere samenwerking met Rusland weet te bewerkstelligen. Complementariteit dient hierbij het uitgangspunt te zijn. De heer Van der Linden verwijst naar het recente rapport van de heer Juncker over de samenwerking tussen de Raad van Europa en de EU. Ook hieruit blijkt het belang van complementariteit. Een recent voorbeeld van de kracht van de Raad van Europa is het uitstekende rapport van de heer Marty over geheime detentiecentra van de CIA. Het gebrek aan financiële middelen voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens is onbestaanbaar.

De heer Van der Linden onderstreept dat de adviezen van de AIV over de Raad van Europa en de EU-Ruslandrelatie hebben bijgedragen aan de diepte van het debat over deze onderwerpen. Hij stelt voor dat de AIV zich in de toekomst ook eens buigt over de relatie tussen de EU en de Raad van Europa.

Mr. F. Korthals Altes (voorzitter AIV)

De voorzitter van de AIV heet de aanwezigen welkom en geeft aan de Eerste Kamer erkentelijk te zijn voor de getoonde gastvrijheid. De themadag van 2009 wordt gehouden naar aanleiding van het advies dat een jaar geleden door de AIV is uitgebracht over de universaliteit van de rechten van de mens. Vervolgens introduceert de voorzitter het programma en de sprekers.

Prof.dr. W.J.M. van Genugten (vicevoorzitter AIV, voorzitter CMR)

De heer Van Genugten introduceert het thema van de dag aan de hand van het AIV-advies. Op papier zijn mensenrechten universeel, maar dit betekent niet dat mensenrechten ook in de praktijk ‘universeel’ verwezenlijkt zijn. Het is de culturele context waarin mensenrechten moeten worden gerealiseerd en daartoe kunnen verschillende processen worden gebruikt. Universaliteit is niet hetzelfde als uniformiteit. De AIV bepleit echter ook geen cultureel relativisme, hoewel de scheidslijn dun is. Hoe om te gaan met vrijheid van meningsuiting in China, bijvoorbeeld? Moet men een absolute houding aannemen of geduld hebben? Het advies geeft niet zozeer oplossingen alswel de denkrichting aan. Het beoogt een structurele manier te bieden om maatschappijen te ‘openen’ (in de zin van Karl Popper). Dit kan via een intergouvernementele dialoog maar ook via *by-pass operations* in direct contact met maatschappelijke organisaties.

Mr. A.P. Hamburger (mensenrechtenambassadeur)

De heer Hamburger stelt dat mensenrechten een prioriteit vormen van het buitenlands beleid van de huidige regering. Hij is het niet eens met de stelling van de heer Heldring in het *NRC Handelsblad* dat er niets nieuws onder de zon is. Er wordt geen lippendienst bewezen aan mensenrechten. Er zijn drie redenen waarom de regering mensenrechten zo serieus neemt. De eerste betreft een morele overtuiging. De tweede is pragmatisch, omdat mensenrechten bijdragen aan stabiliteit, vrede en veiligheid. De derde is de grondwettelijke plicht.

De Weense Conferentie van 1993 heeft bepaald dat mensenrechten een zorg zijn van de internationale gemeenschap. Twee problemen rijzen echter in de dialoog met gesprekspartners: twijfels en reserveringen omtrent de universaliteit van mensenrechten alsmede het verwijt van hypocrisie. Volgens dhr. Hamburger is hierbij soms sprake van een 'cynische' politieke agenda van de gesprekspartners. Initiatieven van landen als Cuba, Rusland en Pakistan om bijvoorbeeld het belang van 'traditionele waarden' te onderstrepen, vormen een duidelijke poging om de universaliteit van mensenrechten te ondermijnen.

De regering heeft het AIV-advies ter harte genomen wat betreft de aanbevelingen omtrent een *grassroots/bottom-up approach*, maar is bezorgd over het internationale krachtenveld en staat een absoluut standpunt voor inzake de universaliteit van mensenrechten. Er zijn bepaalde minimumstandaarden vereist voor hoe de overheid haar burgers behandelt. Het gaat niet om uniformiteit maar wel om een gelijke ondergrens. De heer Hamburger kant zich tegen een 'aangepaste' interpretatie van universaliteit.

Voorts staat de heer Hamburger stil bij het ontstaan van de *Bill of Right* zestig jaar geleden. Hoewel de Verenigde Staten de onderhandelingen domineerden, kan op basis hiervan niet worden gesteld dat het om een westers concept ging, gezien de grote resonantie van mensenrechten wereldwijd. Geen enkel stelsel van waarden geniet een dergelijke brede steun en heeft zoveel invloed gehad. In de jaren '50 en '60 werd er twee decennia lang onderhandeld over de mogelijkheid van reserveringen bij het BuPo-verdrag en het ESC-verdrag, hetgeen de universele gelding van beide verdragen in het geding bracht. Hierbij waren het juist de ontwikkelingslanden (bijvoorbeeld Libanon, Ethiopië en Irak) die geen compromissen wilden sluiten en de absolute gelding van mensenrechten verdedigden tegenover staten als de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten.

Inmiddels zijn er nieuwe trends ontstaan. Enerzijds is er na de val van de muur meer aandacht gekomen voor sociale en economische rechten, anderzijds heeft de voortschrijdende globalisering de verwezenlijking van deze rechten juist bemoeilijkt doordat internationale financiële instellingen en organisaties zoals de WTO zich aan het bestaande mensenrechtenacquis onttrekken. Door de mondiale strijd tegen terrorisme zijn mensenrechten bovendien in de verdrukking gekomen vanwege de nadruk op nationale veiligheid. Daarnaast is er een sterke tendens om het belang van religies op te voeren om de rechten van het individu in te perken. Ook laten opkomende grootmachten zich sterker dan voorheen gelden in het mensenrechtendebat.

Hoe succesvol kunnen mensenrechten nu zestig jaar na hun 'conceptie' worden genoemd? Er vinden nog steeds op grote schaal schendingen plaats en het mensenrechtensysteem kenmerkt zich door inconsistenties en gebrek aan effectieve implementatie. Maar er is wel een mondiaal bewustzijn, dat de internationale betrekkingen beïnvloedt. Mensenrechten hebben als ethische consensus een groter bereik dan welke wereldreligie ook. Uitdagingen voor de toekomst betreffen het opbrengen van begrip voor de onderliggende redenen van wantrouwen en voor het perspectief van partners. De samenwerking met gematigde ontwikkelingslanden zoals India en Brazilië moet worden versterkt. En er dient een betere balans te worden gevonden tussen de aandacht voor burger- en politieke rechten enerzijds en sociale en economische rechten anderzijds.

Prof. A.A. An-Na'im (Hoogleraar Rechtsgeleerdheid, Emory University te Atlanta)

De heer An-Na'im heeft het AIV-advies met instemming gelezen. Op een aantal punten wil hij de discussie verder brengen. Hij acht het relevant dat hij als Afrikaanse moslim zijn perspectief toelicht. Hij voelt zichzelf als persoon geëngageerd aan mensenrechten. Het is belangrijk om de 'mens' te benadrukken bij mensenrechten. Het gaat namelijk om de zelfbeschikkende persoon binnen zijn eigen context. Universaliteit is een project van zelfbeschikkende mensen. Daarnaast onderstreept de heer An-Na'im dat de mensheid zowel geneigd is tot het goede als het kwade. Er bestaat geen uitzondering; niemand is minder goed of slecht. Bovendien zal geen enkele samenleving of gemeenschap ooit alle mogelijkheden van mensenrechten uitputten. Er is altijd een nieuwe horizon en ruimte voor verbetering. Zelffelicities zijn niet op hun plaats. An-Na'im pleit eerder voor nederigheid.

De heer An-Na'im twijfelt niet aan het *engagement* van Nederland, maar heeft soms vraagtekens bij de benadering en doelstellingen. Van externe dwang mag geen sprake zijn; overreding is de enige manier. Men heeft nu eenmaal met soevereine staten van doen. Verder twijfelt hij aan de universele inslag ten tijde van de opstelling van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. In 1947 waren slechts vier Afrikaanse en acht Aziatische staten lid van de VN. In de loop van de afgelopen halve eeuw zijn mensenrechten wel universeleler geworden door voortschrijdende erkenning.

An-Na'im acht het van belang om de culturele en de religieuze context te betrekken bij de verwezenlijking van mensenrechten, aangezien deze inherent zijn aan het concept van mensenrechten. Het moet gaan om een dialoog (tweerichtingsverkeer) zonder reserveringen. Andere meningen moeten worden geaccepteerd. Hij onderscheidt bovendien tussen twee soorten universaliteit: het *concept* dat elke mens mensenrechten heeft en de *inhoud* van het concept, die de daadwerkelijke rechten omvat. Het laatste kan omstreden zijn, veranderd en gereconstrueerd worden. Cultuur is inherent aan de inhoudelijke rechten. Deze rechten staan niet los van de verschillende menselijke samenlevingen en betreffen geen op zichzelf staande noties. Verschillende visies op de inhoud van mensenrechten zijn dus onvermijdelijk, en geen enkele visie is geprivilegieerd.

Tevens moet de dynamiek van culturen erkend worden. De verandering van de staat door de globalisering brengt perspectieven maar ook risico's met zich mee. Men moet de mogelijkheid van negatieve uitkomsten accepteren. Het Westen moet de erfenis van het kolonialisme en een 'ethische politiek' van zich afschudden, omdat dit contraproductief is. Het antwoord kan alleen worden gevonden in de vorm van multilateralisme en institutionalisering, hoe moeizaam dit ook kan zijn. Ook de VN is slechts wat de lidstaten ervan maken. Als men de VN niet weet te hervormen, hoe kan men dan iets ondernemen tegen mensenrechtenschendingen in de wereld?

Een ander probleem betreft de begrenzing van de taal. Tot nu toe is het mensenrechtendiscours te beperkt en eurocentrisch (*benchmarks, timeframes, outcomes*). Ook de bureaucratie werkt beperkend door de vierjaren termijn van verkiezingen. De heer An-Na'im pleit voor meer duurzame samenwerking die niet wordt gehinderd door het Westerse (Nederlandse) politieke stelsel. Hij pleit voor *out-of-the-box-thinking* en wijst de 'missionaire benadering' af. Een dialoog moet respectvol zijn en een open einde impliceren.

Mensenrechten vormen een universeel paradigma en een nuttig project, dat fragiel en omstreden is. Mensenrechten verdienen groot gezag, maar kunnen nooit de belangrijkste prioriteit van regeringsbeleid zijn, omdat er altijd andere doelstellingen zijn (economische belangen, nationale veiligheid) die evenzeer aandacht behoeven. Compromissen zijn onvermijdelijk; rechtlijnigheid en monomanie zijn daarom niet verantwoord. De heer An-Na'im pleit daarentegen voor bescheidenheid en nederigheid. Voor de bevordering van mensenrechten vormt het consequent handhaven van het internationale recht de crux.

Prof.dr. C. Flinterman (lid CMR)

De heer Flinterman gaat als coreferent in op de presentatie van An-Na'im en is verheugd dat deze het AIV-advies grotendeels omarmt. Er is naar zijn mening een gemeenschappelijke cultuur in opkomst die ernaar streeft de menselijke waardigheid te beschermen. Deze is universeel, maar vervangt lokale gewoonten niet. In tegendeel, de menselijke waardigheid is geworteld in diezelfde lokale gewoonten.

De heer Flinterman noemt drie zaken die wijzen op het succes van het universaliseringsproces van mensenrechten. Ten eerste is iedereen erbij betrokken. De verdragen van 1966 zijn juist met behulp van nieuwe Afrikaanse en Aziatische staten tot stand gekomen. Daarbij is geen sprake geweest van erosie van het concept. Ten tweede neemt het aantal ratificaties van mensenrechtenverdragen alsmede het aantal nieuwe verdragen exponentieel toe. Staten openen daarmee bewust de deur naar de mogelijkheid dat zij verantwoordelijk worden gehouden en aansprakelijk gesteld kunnen worden – zowel intern als extern. Ten derde bestaat er een enorme betrokkenheid bij maatschappelijke organisaties. Dit draagt in belangrijke mate bij aan de gemeenschappelijke cultuur van de menselijke waardigheid. Non-gouvernementele organisaties maken optimaal gebruik van VN-instrumenten (zoals de *Universal Periodic Review* van de Mensenrechtenraad). Dit is essentieel voor de uitbreiding en consolidatie van mensenrechten.

De heer Flinterman benadrukt dat het proces dat in 1945 is gestart, onomkeerbaar is. Het moet wel nog verbeterd en versterkt worden. Iedereen moet waken over de mensenrechten en kan aldus bijdragen aan vrede en veiligheid alsmede aan sociale en economische ontwikkeling.

Discussie met het publiek

De heer Zwart vraagt de heer Hamburger wat er tegen het Russisch initiatief inzake traditionele waarden in te brengen is. Het gaat toch om een dialoog? Men heeft niets te verliezen; wellicht kan Nederland Rusland zelfs overtuigen. Het gaat niet om een uitruil tussen traditionele waarden en mensenrechten. Hamburger antwoordt dat niets een dialoog in de weg staat. Maar toevoegingen aan het concept van universaliteit zijn niet acceptabel indien ze het concept pogen te verwateren.

Mevrouw Verrijn Stuart gaat in op externe dwang en meent een tendens te zien dat steeds sneller wordt teruggegrepen op geweld. De heer An-Na'im benadrukt nogmaals het belang van multilateralisme en institutionalisering. Optreden via de VN versterkt het internationaal recht. Tevens is consistentie vereist; voor iedereen moeten dezelfde standaarden gelden. Het gebruik van geweld in het kader van de *Responsibility to Protect* zal niet effectief zijn indien het zonder VN-mandaat gebeurt. Hij gelooft niet in humanitaire interventie buiten hoofdstuk VII van het VN-Handvest om.

De heer Homan merkt op dat mensenrechten één van de vier beleidsdoelstellingen van Nederland zijn in Afghanistan en vraagt zich af wat hier in de praktijk van terecht komt. De heer Flinterman geeft als voorbeeld de Nederlandse hulp bij de voorbereiding van het eerste Afghaanse rapport voor de *Universal Periodic Review* van de Mensenrechtenraad.

In reactie op een vraag van mevrouw Van Ginkel geeft Flinterman aan dat integratie van culturen reeds vanaf het begin in de discussie speelde tussen de opstellers van de Universele Verklaring van Rechten van de Mens. Hij verwijst daarbij naar pater De Beaufort, die deel uitmaakte van de Nederlandse delegatie in San Francisco. De heer Flinterman is het eens met An-Na'im, dat men rekening moet houden met cultuur, maar hij voegt daar aan toe dat cultuur a) geen statisch concept betreft en b) gebruikt moet worden om mensenrechten stap voor stap te integreren. De heer Hamburger merkt hierbij op dat cultuur ook een voorwendsel kan zijn voor ondermijning van de universaliteit van mensenrechten.

De heer Baehr is minder optimistisch dan Flinterman en stelt dat lippendienst aan mensenrechten en veelvuldige schendingen eerder de norm lijken te zijn. Universaliteit staat sinds de Verklaring van Wenen buiten kijf, maar wat betekent het om 'rekening te houden met cultuur'? De heer An-Na'im antwoordt dat cultuur reeds inherent is aan het concept van mensenrechten. Er bestaan geen 'universele mensen'. Mensenrechten kunnen daarom niet cultureel neutraal zijn. Flinterman gelooft in de belofte van de preambule van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Hoe ver is de mensheid intussen wel niet gekomen? Mensenrechten hebben zich inmiddels verbreid tot ver buiten de intergouvernementele arena.

Mevrouw Meindersma werpt de vraag op of institutionalisering niet juist betekent dat sommige staten beter beschermd worden dan andere. An-Na'im antwoordt dat mensenrechten geen panacee zijn, maar onderdeel van een hele reeks van kwesties, strategieën en beleid. Buiten de instituties om bestaat een nog groter gevaar voor schendingen.

De heer Schrijver merkt op dat de ondeelbaarheid van mensenrechten fundamenteel is. An-Na'im meent dat economische en sociale rechten tot dusverre minder sterk ontwikkeld zijn als gevolg van de ideologie en economische belangen van het Westen.

Middag

Het middagdeel van de themadag wordt voorgezeten door mevrouw Gonçalves-Ho Kang You, lid van de AIV.

Prof.dr. R.M.G.E. Focué (Hoogleraar Rechtsfilosofie K.U. Leuven en Erasmus Universiteit Rotterdam)

De heer Focué legt de nadruk op de filosofische aspecten van mensenrechten en universaliteit en richt zich op het onderscheid tussen concept en conceptie. Hij omschrijft mensenrechten als een 'nieuwe religie'. Mensenrechten vullen het gat dat is geslagen door de teloorgang van religiebeleving en politieke principes als verbindende elementen in de samenleving. De klassieke rol van religie in het overbruggen van allerlei (maatschappelijke) onzekerheden is geïmplodeerd. Deze rol is overgenomen door een meer algemeen geloof in de burger en zijn rechten. Mensenrechten zijn aldus een culturele manifestatie waarbij het 'goddelijke wordt vermenselijkt'. De erosie van de politieke en spirituele omgeving vraagt om een hernieuwd concept van de universaliteit van mensenrechten.

Focué belicht twee hoofdstromingen waarbinnen het ontstaan (de conceptie) van universele mensenrechten wordt verklaard. Allereerst is er de natuurrechtsleer, die uitgaat van een reeks normen en waarden die per definitie bestaan en daarom onafhankelijk zijn van stromingen in de samenleving en de politiek. Deze normen en waarden zijn universeel in oorsprong en genieten daarom universele zeggingskracht en acceptatie. Binnen deze universele normen en waarden komen recht en moraliteit overeen. Een punt van kritiek op de rechtsnormatieve stroming betreft het voorbijgaan aan culturele verschillen.

Daarnaast bestaat de idee van het ethische zelfbewustzijn van de internationale gemeenschap, hetgeen leidt tot de creatie van mensenrechtenverdragen. Deze stroming van het rechtspositivisme leidt tot de autonomie van het juridische denken: de getrouwheid aan het recht wordt geacht een formele acceptatie van mensenrechten te waarborgen. Deze benadering van universele mensenrechten geeft autoriteit aan juridische besluitvorming. Een eerste kritiekpunt op de rechtspositivistische stroming is de ontkoppeling van mensenrechten en hun ethische oorsprong, waardoor instrumentalisatie plaatsvindt. De spanning tussen het kunstmatig en waarachtig gebruik van mensenrechten wordt zichtbaar in de communicatie tussen verschillende maatschappelijke en politieke actoren. Dit communicatieproces leidt tot een tweede kritiekpunt: hoe kan het juridisch kader van universele mensenrechten functioneren als een effectief raamwerk voor politieke besluitvorming?

De achterliggende gedachte is dat de universaliteit van mensenrechten alleen bestaat wanneer deze status ook als zodanig is erkend en geaccepteerd.

De heer Focué stelt een alternatieve benadering van mensenrechten voor, die uitgaat van de conceptie volgens de deconstructivistische stroming. Deze stroming leidt de betekenis van mensenrechten af uit de (historische) context. Steeds opnieuw moeten mensenrechten worden gereorganiseerd en gerealiseerd vanuit de sterke basis van de geschiedenis van mensenrechten, waarbij fundamentele maatschappelijke veranderingen worden geïncorporeerd. Om twee redenen is een reconstructie nodig: voor het begrijpen van het onderliggende doel van de mensenrechten en om de formele mensenrechten goed in te vullen.

Het mondiale karakter van universele mensenrechten vraagt om een specifieke benadering. De grootste uitdaging bestaat eruit om een interpretatie te vinden die ruimte laat voor de cultuur van anderen. Vooral het Westen kan haar eigen cultuur niet langer opwerpen ten behoeve van de invulling van de normen en waarden die zijn vastgelegd in mensenrechten. De bijdrage die het Westen kan leveren als het gaat om de acceptatie van mensenrechten, bestaat eruit open te zijn en te accepteren dat het tijd is voor een nieuwe interpretatie. Er moet tot overeenstemming worden gekomen, met gebruikmaking van de geschiedenis van mensenrechten. Deze openheid kan volgens de heer Focué leiden tot een waarlijk universele universaliteit van mensenrechten.

Mw. mr. H.M. Verrijn Stuart (vicevoorzitter CMR, lid AIV)

Mevrouw Verrijn Stuart benadrukt als coreferent de waarde van een rechtsfilosofische benadering. Juristen en politici zijn vaak vervreemd van de theorie van mensenrechten. Filosofen, daarentegen, zijn nauw verbonden met het wezen van mensenrechten.

Mevrouw Verrijn Stuart is weinig optimistisch over datgene waarvoor mensenrechten momenteel staan, met name in de Europese Unie. Ze werpt de vraag op of de EU wel leeft naar het voorbeeld dat ze zelf wil stellen. Er zijn twee ontwikkelingen te onderscheiden. Allereerst bestaat er een cultuur van scepticisme, de waarde van het recht lijkt aan erosie onderhevig te zijn. Een vaakgehoorde uitspraak is: 'Er is geen recht, er is alleen politiek'. Een andere ontwikkeling is het beschouwen van mensenrechten als het recht van slachtoffers. Na de aanslagen van 11 september 2001 is dit beeld versterkt. Deze ontwikkeling bevat twee aspecten waarvoor we op onze hoede zouden moeten zijn. Ten eerste is het de vraag of we slachtoffers zien als groep of ook als individuen. Ten tweede voelen we onszelf vaak 'geslachtofferd'. We hebben overal 'recht op' en voelen ons snel tekort gedaan.

Om het goede voorbeeld te geven aan de rest van de wereld, moeten we allereerst kijken naar onszelf en naar de waarborging van Europese mensenrechten. Een voorbeeld van waar het mis gaat, is de term 'democratie'. We gaan ervan uit dat het gebruik van de term betekent dat het goed gaat met een samenleving, maar in feite is de term alleen leeg en nietszeggend. Wat dat betreft, kunnen we leren van Oost-Europese bevolkingen, waar de term democratie bewust wordt ingevuld en echt iets betekent. Dit voorbeeld geeft aan dat taal soms wordt gebruikt voor de 'zuivering van beleid'. Dit is reden tot zorgen, want taal is het gereedschap van het recht. Als we de universaliteit van mensenrechten serieus nemen, moeten we keer op keer de taal van het recht bediscussiëren en toelichten. Alleen dan krijgt het recht de waarde die het verdient.

Mw. drs. F. Karimi (algemeen directeur Oxfam Novib)

Mevrouw Karimi gaat vooral in op de betekenis van mensenrechten voor ontwikkelingssamenwerking en legt hierbij de nadruk op fragiele staten. Vertrekpunt is het werk van Oxfam Novib in fragiele staten als Afghanistan, Birma en Nigeria. Dit werk richt zich vooral op het verbinden van mensenrechten met de strijd tegen armoede en voor veiligheid. Oxfam Novib is de eerste NGO die heeft geprobeerd deze verbinding vorm te geven. Wanneer sociaal-economische en politieke burgerrechten worden

geschaad, vervallen mensen tot armoede. Door het steunen van deze mensen wordt het voor hen mogelijk om hun eigen rechten op te eisen.

De vijf rechten waarop Oxfam Novib zich richt, betreffen duurzame middelen van bestaan, de toegang tot basisvoorzieningen, leven en veiligheid, stemrecht en het hebben van een eigen identiteit. De eerste drie omvatten materiële behoeften, de laatste twee hebben betrekking op politieke, immateriële rechten. De schending van deze laatste rechten heeft sociale uitsluiting en armoede tot gevolg. Oxfam Novib werkt meestal in landen waar overheden deze rechten niet kunnen of willen respecteren. Met veel gevaar voor eigen leven proberen burgers hun rechten op te eisen of schendingen te rapporteren.

Een belangrijk probleem binnen fragiele staten is de disconnectie tussen overheid en bevolking, omdat er geen legitieme overheid is die bereid of in staat is om de rechten van de bevolking te respecteren. Door buitenlandse troepen (zoals in Afghanistan) wordt veel energie besteed aan het herstellen van autoriteit in plaats van legitimiteit. De nadruk ligt op het leger en de politie; dit herstel van autoriteit gaat echter lang niet altijd samen met het respecteren van mensenrechten. Hierdoor worden politie en leger een onderdeel van het probleem. Een van de taken die Oxfam Novib voor zichzelf ziet is te bekijken welke mogelijkheden er zijn om, wanneer het gaat om veiligheidsvraagstukken, de rechten en vrijheden van de bevolking te respecteren en te garanderen.

Oxfam Novib besteedt specifieke aandacht aan de positie van vrouwen. Armoede en onrecht krijgen altijd het gezicht van een vrouw, en ook zijn het vaak vrouwen die sociale leiders en mensenrechtenactivisten zijn. Dit vertaalt zich echter nog steeds niet in beleid of maatregelen. Daarnaast wordt veel nadruk gelegd op toegang tot rechtspraak, ook voor de allerarmsten. Een nieuw idee dat hiervoor wordt uitgewerkt, is het *microjustice*-concept.

Mevrouw Karimi benadrukt de zorgen die bestaan over de wijze waarop de strijd tegen het terrorisme mensenrechten onder druk heeft gezet en over het selectief gebruik van mensenrechten. Oxfam Novib en andere hulporganisaties worden, bijvoorbeeld in Afghanistan, gezien als verlengstuk van Westerse overheden die mensenrechten schenden. Dat maakt het werk van hulporganisaties lastig en moeizaam.

Discussie met het publiek

Op verzoek verduidelijkt mevrouw Karimi de definitie van 'fragiele staten'. Volgens haar kan het begrip op verschillende manieren worden gedefinieerd. Ook een relatief redelijk functionerende overheid die alleen door onderdrukking aan de macht blijft, kan (vanuit het perspectief van de bevolking) fragiel worden genoemd.

Desgevraagd gaat mevrouw Verrijn Stuart in op het opportunistisch gebruik van mensenrechten, waaraan velen zich naar haar mening schuldig maken. Het nadeel hiervan is dat de betekenis van mensenrechten hierdoor wordt uitgehold. Iedereen moet ervoor waken om mee te gaan in het opportunisme. De heer Foqué noemt dit de paradox van de mensenrechten: hoe effectiever ze worden, des te sterker worden ze gejuridiseerd en getekstualiseerd, en daarmee makkelijker manipuleerbaar. Daarom moet aandacht gegeven worden aan de achterliggende gedachte en basisbeginselen van mensenrechten.

Opgemerkt wordt dat de academische discussie een eigen ontwikkeling heeft doorgemaakt en zich deels heeft losgemaakt van de praktijk. Hieruit komt de vraag voort hoe de theorie kan worden vertaald naar de praktijk en wie voorop moet gaan in de reconstructie van mensenrechten. Foqué is van mening dat het van belang is dat een 'institutionele vertaling' van het academische debat goed wordt uitgewerkt. Mevrouw Verrijn Stuart vult aan dat bij het gebruik van bepaalde termen de

aanvankelijke betekenis niet moet worden verwaarloosd, zodat duidelijk blijft hoe een begrip oorspronkelijk is bedoeld.

Afsluiting door mr. F. Korthals Altes

Ter afsluiting van de themadag spreekt de heer Korthals Altes waardering uit voor de bijdragen van de sprekers. Doordat zij de universaliteit van de rechten van de mens vanuit zeer uiteenlopende gezichtspunten hebben belicht, kan de themadag als buitengewoon vruchtbaar worden beschouwd. Tot slot bedankt de heer Korthals Altes alle aanwezigen voor hun deelname aan de dag.